

LAKATOS ARTUR LÓRÁND

Egy újabb tablókép Trianonról

Kosztai István termékeny politika-, diplomácia- és hadtörténeti író. Alapvégzettsége szerint filológus, ami nem akadályozta annak, hogy a történelmi kutatómunka módszertanát tiszteletben tartva alapkutatásokat végezzen, sőt írói vénája sodróvá, dinamikussá teszi írásait. Előszóval hozza be a történettudomány információs körforgásába olyan elemeket, eseményeket, melyek elkerülték az előtte járók figyelmét, illetve, ha tudtak is róla, az összkép szempontjából mellékesnek tartották. A sajátos kosztai történelmi panoráma több elemében is eltér a hivatalos történetírás összképétől. Ismeri a nagy és általános trendeket, mítoszokat, képes új információkat a köztudatba bevinni, amelyek ugyan nem változtatják meg teljes mértékben a már kialakult összképet – hiszen azok is tényekre épülve alakultak ki –, de egyes elemeit pontosítják, árnyalják, vagy éppenséggel felszínre hozzák. Kosztai szakmai hitvallása: érdemes minden kutatást az alapelemeivel kezdeni, akkor is, ha már könyvtárnyi irodalmat írtak össze az adott témáról. Vissza kell menni az alapforrásokhoz, a levéltári dokumentumokat újra és újra át kell fésülni, mivel olyan információk kerülhetnek elő, amelyeket mások nem vettek észre. Sőt, az is előfordul, hogy tudatosan lettek kihagyva a végeredményként megjelentetett munkákból, és ezek között lehetnek olyanok, amelyek minőségi hozzájárulást jelentenek az adott téma jobb megértéséhez. Ezek az információk elérhetőek, a levéltárakban kutatók hozzáférhetnek, megelőzve másokat. A szerző is ezt teszi, és az újnak számító részinformációknak erre a sokaságára építi fel könyveinek tartalmát is. E két meghatározó tényező – a forrásokhoz való alapos visszatérés és a mainstreamtől tudatosan vállalt bizonyos szintű elkülönülés – lehetővé teszi, hogy szépírói vénáját is érvényesítve olykor meghökkentőnek hangzó, de logikus, nehezen cáfolható megfogalmazásokat tegyen. Ennek szemléltetésére egy bekezdést idézünk a bevezető fejezetből:

„Magyaráznom kell a békekonferencia kulcsszóként való kiemelését? Az olvasóra bízom ennek is a megfejtését. Annyit mégis, hogy lévén a pályán csak egy csapat, a győzteseké, békéről a dolgok természete szerint csak annyiban volt szó, hogy a kótyavetyén vitázó felek között kellett elég gyakran békíteni. Békíteni kellett a nagyokat, a kicsiket, amikor pedig együtt futottak ki, akkor a két csapatot egymás között. Ebben a zsidóvársárbban olykor fölkapta valaki a fejét és behívta a másik feleket, a veszteseket: hogy itt tessék aláírni!” (24. oldal). Metaforikus szóképekben ugyan, de mégis kiváló képet nyújt a párizsi békekonferencia természetéről, mindössze pár sorban összefoglalva!

Az alcím maga is kihívó: *Erdély követői Párizsban*. Magyar szempontból mindenképpen, mivel általános nézetnek számít, hogy a trianoni békedöntés pontjai azért voltak olyan súlyosak Magyarországra és a magyar nemzetre nézve, mert magyar érdekképviselő – az erdélyi magyart is beleértve – nem volt jelen Párizsban. A román, csehszlovák és jugoszláv lobbi viszont igen jól működött, nem beszélve a nagyhatalmak geopolitikai érdekeiről. A bűnbakok listája pedig politikai nézet függvényében változik, és mind a mai napig heves érzelmi vitákat képes elindítani. Ugyanakkor a román történetírásban sem feltétlenül tartozik a legnépszerűbb témák közé Alexandru Vaida-Voevod párizsi tevékenysége, mivel kevésbé lehet kiemelni a romantikus-mitizáló megközelítésben – ami jelenleg is dívik – a gyulafehérvári nemzetgyűléshez vagy akár Budapest megszállásához viszonyítva. E kötet ajánlása így fogalmazza meg ezt a tendenciát:

„Alig van irodalma. A magyar történetírás számára zsenáns az, hogy sikere lehetett az erdélyi külön járásnak a párizsi konferencián, a román történelemírás pedig Ionel Brătianu királyi miniszterelnök és a liberális kormányzat briliáns teljesítményeként könyvelte el, és ez azóta sem változott” (7. oldal). Ehhez érdemes hozzáfűznünk, hogy Brătianu egyrészt területi követelései, másrészt a kisebbségi problémában tanúsított radikális álláspontjai következtében olyan súlyos konfliktusba került a nagyhatalmak képviselőivel, hogy kénytelen volt elhagyni Párizst, másrészt pedig Vaida-Voevod eleinte csak az erdélyi románság átmeneti közigazgatási szervének (is) számító kormányzótanácsnak képviselőjeként van jelen Párizsban a román ügyet elősegítendő. Végül 1919-ben jórészt ennek köszönheti, hogy Nagy-Románia első erdélyi származású miniszterelnökévé válhatott.

Koszta István egyik méltatója, Pál-Antal Sándor kiemelte, hogy a szerző elsősorban a memoáriróadalom bemutatásában jeleskedik. Az értékelés meg is állja a helyét, hiszen szereti az események szereplőjének szemén, szubjektív egyéni elbeszélésmódján keresztül láttatni a folyamatokat, a konfliktusokat, a problémákat. Ezt szokta árnyalni – vagy megerősíteni – a szerzői szubjektív kommentárokkal, amelyek azonban nem egy külön felvezető tanulmányban, hanem a szövegben elrejtve, vagy még inkább a jegyzetekbe sűrítve találhatóak meg. A könyv egyszerre szintézis és forrásközlés is, mivel hosszú oldalakon át „beszéli”, reprodukálja az eredeti forrásokat: Alexandru Vaida-Voevod leveleit és naplószerű visszaemlékezéseit.

A nagy és alfejezetek gondosan tagolják a szöveget, felmerülő kérdések szerint (két alfejezetcímet emelek itt ki, amely a belefoglalt témát tükrözi: *Az alku folytatódik*, *Kun Béla a kedvenc*, illetve *A Cseremosz-ügy és az ukránok*). A fejezetek során főleg Vaida-Voevod reflexióit, tapasztalatait olvashatjuk, egyes szám első személyben, a könyv írója maga ritkán és röviden tűnik fel a főszövegben. Vaida-Voevod válsághelyzetben érkezett Párizsba – a tárgyalások, főleg a Bánság kérdésében, nem alakultak jól a Brătianu vezette küldöttség számára –, és ott egyre nagyobb szerephez jutott. Az egyes szám első személy ugyanakkor torzíthat, mivel a román politikai szempontjai, kijelentései talán mások szemében másként jelentkeznek, és értékelésük is más.

Külön kell beszélnünk Alexandru Vaida-Voevod stílusáról, megfigyeléseinek, észrevételeinek minőségéről. Egyrészt a kötetbe foglalt eredeti szövegek a fordító és őket szerkesztő-szerzőként közreadó munkáját is dicsérik, másrészt rendelkeznek olyan értékekkel, amelyek következtében önmagukban is tanulmányozásra érdemesek. Ilyenek például az átfogó, több nézőpontra is kiterjedő egyéni figyelmesség, a gyors helyzetfelismerés, az elemzőképeség és gyors reagálás. A bemutatás meglepően jó, főleg ha figyelembe vesszük, hogy egy regionális, kisebbségi sorsból politizáló értelmiségiről van szó. A kötet másik kiemelendő pozitívuma, hogy Vaida-Voevod – noha megfogalmazásai, értékítéletei határozottak – szóhasználata szalonképes marad. Lássuk be, hogy ez nem kis dolog, mivel e szövegeket szerzőjük nem a nagy nyilvánosság számára szánta. Ellenpéldának Maderspach Viktor esetét hozhatnám fel: élvezetesen, izgalmasan, kiváló szókinccsel írt, ugyanakkor az általa használt jelzők

– főleg nemzetiségi hovatartozás megfogalmazása terén – bármilyen nyelvre fordítását szalonképtelenné tennék, komoly, hamisítással felérő átdolgozás (ami a szóban forgó jelzők, minősítések elhagyását jelentené) hiányában.

Az elmondottak ábrázolására két szövegrészletet emelnék ki. Az elsőben Vaida-Voevod egy szerb diplomatát jellemez, a következőképpen:

„Trumbic jó vágású ember volt, elegáns, finom manír, szimpatikus természet. Sokat bajlódott Pasic és politikai elvtársai balkáni természetével. Igazi »Balkandiplomaten«, a mi bukaresti politikusaink hozzájuk képest, mindegyik külön-külön egy-egy Richeliu volt...” (78. oldal).

Egy másik szövegrészletben a háborút követő bánási gazdasági viszonyok kapcsán folytatott rövid eszmefuttatásában sűrítődik *ars politicája*: „Brătianu csak akkor dönt, ha körmére ég a gyertya. A többi szalmabábu, senki sem mer önállóan gondolkodni, ha netán megtenné, elég, ha meglátja a »főnököt«, máris azon gondolkodik, hogy miként titkolja el a véleményét. Mondd, tudsz egyet is megnevezni közülük, akinek egyénisége van? Maholnap idejönnek a magyarok. Addig dolgoznunk kellene, hogy kész tények elé állíthassuk őket. Hogy akarod, hogy a franciák inkább minket vegyenek a védelmükbe, mint a magyarokat, amikor azok mindent felkínálnak és odaadnak nekik, és a többi szövetségesnek, miközben mi abban állhatatoskodunk, hogy fenntartsuk Romániának azt a hírét, hogy ott minden bizonytalan és semmi sem világos!

Miért járna ki neked egy francia érdekeltségi csoport, és annak képviselője a konferencián, több százmillió nyereséget, és ráadásként azt a politikai többletet, amit a felszámolás joga hozna, ha tétovázol egy olyan üzletbe belépni, ami nélküled is létrejöhet Resicán, hiszen a franciák egyharmaddal már bent vannak? Aki ezt a nyereséget összehozná, az a te szép mosolyodért tenné? A szerbek nyomorúságukban is tudtak bőkezűek lenni” (149. oldal).

Ma már megállapítható, a kor magyar diplomáciájának lobbijerjét tekintve Vaida-Voevod nagyot tévedett, annak ellenére, hogy országgyűlési képviselőként jól ismerte a magyar politikai életet. A tévedésének is elgondolkodásra kellene készítenie a bűnbakkeresés alternatívájaként: Franchet d'Espérey híres lesajnáló megállapítása talán nemcsak Károlyi Mihály belgrádi delegációjára, hanem az 1918–1920-as évek teljes magyar politikai életére érvényes, és olyan szintű mélypont volt ez minden téren, hogy azt még a magyarokat jól ismerő ellenséges realpolitikus sem hitte

el. Talán ez a két kiemelt idézet meggyőzően igazolja, hogy miért is érdemes elolvasni Koszta könyvét.

Néhány szóban szükséges még szólnom a függelékről is, amely a kötet terjedelmének körülbelül egyharmada. Ennek legnagyobb részét a közeg megértését szolgáló dokumentumok teszik ki, valamint névmutató és a főszöveg értelmezését segítő jegyzetek. Ez utóbbi van olyan gazdag, hogy amennyiben a szerző akár csak önmagával szemben támasztott kihívásként koherens szövegbe rendezné, új, önálló kötet is születhetne belőle. E kötet esetében azonban a főszöveggel együtt kerek egészzé állnak össze.

Koszta István kutatásai egyértelműen újat hoznak a magyar történetírás számára ebben a fontos témában. A szerző jellegzetes egyéni stílusa mellett tagadhatatlan, hogy az információmennyisége hatalmas, a dokumentáltság foka pedig lenyűgöző. Különösen hasznos forrást jelenthet e könyv azok számára, akik a kor román politikusainak gondolatvilágát szeretnék jobban megismerni.

Koszta István: *Trianon árnyékában. Erdély követei Párizsban*. Csíkszereda, Altus Print, 2019.